

Crònica política, econòmica i social de Dosrius durant la Restauració (I). 1876-1931

Josep Ramis Nieto

1. El marc polític estatal i municipal de la Restauració

Aquesta crònica política, econòmica i social del municipi de Dosrius que desplegarem en dos articles (1876-1900 i 1901-1931) té com a escenari un període de la història d'Espanya que tradicionalment ha estat conegut com a Restauració. Després del fracàs de la I República i el cop d'estat del General Arsenio Martínez Campos, a finals de 1874, la dinastia borbònica tornava a regnar a l'estat espanyol i un nou sistema polític es perfilava amb la constitució promulgada el 30 de juny de 1876. Un sistema polític oligàrquic que acabava amb les aventures romàntiques del període isabelí, que imposava l'ordre social sobre qualsevol aspiració de les classes mitjanes, que facilitaria la recuperació per part de la jerarquia eclesiàstica de bona part dels antics privilegis i que amb la sedimentació de la construcció de l'estat centralista acabava amb les temptatives federalistes del Sexenni. La monarquia borbònica continuaria vigent tot i el cop d'estat de Miguel Primo de Rivera el setembre de 1923 i només la proclamació de la II República a l'abril de 1931 acabaria amb aquest període polític basat en la constitució de 1876 i amb el regnat d'Alfons XIII (Villares 2009).

En la conformació d'aquest sistema polític de la Restauració jugarien un paper transcendental municipis rurals com el de Dosrius i l'administració local que gestionava políticament i administrativament el territori.¹ A l'estudi dedicat a la gestió municipal de Dosrius entre 1852 i 1875, vam poder constatar com l'Estat aconseguia implantar al territori l'administració liberal en diversos vectors: el polític, el de la seguretat dels béns i de les persones, el de la instrucció pública..., i convertia els ajuntaments i els seus alcaldes, a les ordres dels governadors civils, en els veritables manobres d'una administració més moderna i centralitzada. (Ramis 2019a).

El període de la Restauració basaria bona part de la seva estabilitat en la consolidació de l'ajuntament com a peça fonamental de l'administració de l'estat, carregant sobre les espatlles d'alcaldes i regidors, *gratis et amore*, la responsabilitat de la gestió de la recaptació d'impostos, la promoció i el manteniment dels camins veïnals i rurals, la lleva de soldats i tot un seguit d'àmbits d'actuació que els desbordava per la complexitat jurídica de molts assumptes, pel temps que havien d'invertir o per la manca de recursos financers.

¹ Basarem documentalment aquest article en les actes municipals de l'Ajuntament de Dosrius que es poden consultar en línia a www.diba.cat/amd.

Atesa la insuficiència o la incapacitat de l'Estat per arribar al territori amb un cos professional de funcionaris, els regidors municipals no eren tant els representants polítics dels seus votants com els subordinats que restaven obligats a treballar per a l'administració provincial i estatal.

Si la constitució de 1876 regulava un sistema polític que durant les darreres dècades del segle XIX estaria amarat pel caciquisme, per l'alternança en el poder dels dos grans partits de l'època (conservador i liberal) i pel protagonisme a la vida civil de l'Església catòlica, la llei municipal de 1877 regularia el funcionament i les atribucions dels ajuntaments i de retruc, bona part de la vida quotidiana dels habitants de les viles i ciutats. La llei va ser aprovada el 2 d'octubre de 1877² quan Francisco Romero i Robledo era ministre de Governació i es desplegava en sis títols i un total de 203 articles. Seguint l'esperit de la constitució de 1876, la llei municipal, de forma similar a aquella, estaria en vigor durant pràcticament mig segle fins que la dictadura de Primo de Rivera la va substituir l'any 1924 per l'Estatut Municipal.

La llei municipal establia que a cada municipi existiria un ajuntament i una junta municipal (art. 29). L'ajuntament s'havia de formar a partir d'eleccions que se celebraven cada dos anys i que renovaven la meitat del consistori, cessant als regidors més antics (art. 45). Els electors eren tots aquells caps de família que paguessin alguna classe de contribució, mentre que els elegibles quedaven reduïts a aquells que formessin part de les dues terceres parts de majors contribuents. (arts. 40 i 41). La junta municipal estaria integrada pels regidors i un nombre igual de vilatans (els vocals associats) triats per sorteig entre els contribuents del municipi. Aquesta institució aprovava els pressupostos que preparava l'ajuntament, establia i creava arbitris i també revisava i censurava els comptes municipals (arts. 31, 32, 33 i 64-70).

2. Eleccions i ajuntaments

Tot i que l'ajuntament de Dosrius tenia al seu càrrec l'administració dels interessos d'una modesta població, de fet que va oscil·lar entre els 1.187 habitants de 1877 i els 872 habitants de l'any 1900, (Ramis 2021a) el conjunt de tasques i responsabilitats que gestionava era considerable. A la lectura i aprovació de les actes de reunions anteriors i la lectura dels butlletins oficials, calia afegir altres gestions: emissió de bans (eren habituals per encarregar als veïns la neteja i reg dels carrers); manteniment d'edificis i finançament de tota classe d'obres; atendre les reclamacions dels contribuents en el repartiment de consums; atendre les reclamacions del veïns en matèria d'urbanisme (eren molts els casos de construccions il·legals de tàpies o l'entorpiment de camins); atorgament de

² Publicada a la *Gaceta de Madrid* el 4 d'octubre de 1877.

permisos d'obres; la liquidació dels drets tributaris a l'administració d'hisenda; el lliurament de les cèdules personals i el cobrament de la seva taxa; el pagament de les despeses consignades al pressupost municipal; la imposició de multes per actes d'incivisme; pagament de les despeses originades per les dependències penitenciàries de Mataró; la declaració de soldats i exempts, la declaració i persecució de pròfugs i el lliurament dels mossos a la zona militar de Mataró; la formació del padró de veïns; la confecció del cens d'electors per a les eleccions a senadors; enviament trimestral a Governació Civil d'un extracte dels acords presos per l'ajuntament; el nomenament de pèrits integrants de les juntes pericials; la formació dels diversos pressupostos (ordinari, addicional, extraordinari).

Aquestes i moltes altres que no esmentarem, per no cansar el lector, eren les feines que havien d'assumir bàsicament els regidors durant un període mínim de quatre anys, fent compatible la seva càrrega pública amb les responsabilitats de les seves explotacions agrícoles. Bona part dels assumptes es dirimien en les sessions ordinàries i públiques que els regidors celebraven periòdicament. En altres casos les qüestions es treballaven prèviament a diverses comissions, com les de Pressupostos, Obres Públiques i Neteja, que es formaven a l'inici de cada mandat i a juntes de tota classe: la junta de sanitat, la d'instrucció pública, la d'amillament, la del cementiri. La Junta Municipal amb els seus vocals associats era, però, com hem comentat, la de major importància. Estava dividida en tres seccions geogràfiques (una de les opcions que establí l'article 66 de la llei municipal): amb 9 regidors a l'ajuntament, la secció de Dosrius estava formada per cinc vocals, la de Canyamars per tres vocals i la del Far per un sol vocal.

El paper fonamental en aquesta maquinària municipal, el jugaria la figura del secretari municipal, regulada a la llei municipal pels articles 122 a 131. En una societat on bona part de la població era analfabeta, el concurs del secretari era primordial per interpretar la legislació i comunicar-se amb les instàncies polítiques superiors.

El febrer de 1875, el secretari de l'ajuntament de Dosrius des del setembre de 1873, era Obaldo Esterri,³ que seria cessat pel governador civil juntament amb l'alcalde Josep Cot com a conseqüència de l'homicidi comès per aquest el 20 de gener de 1875.⁴ El consistori passava a ser presidit per Joaquim Pibernat Pujol i cinc regidors més, que es mantindrien a l'ajuntament fins que les primeres eleccions municipals de la Restauració, que havien de renovar de forma completa els ajuntaments i que es van celebrar a Dosrius el 6, 7 i 9 de febrer de 1877, van permetre la formació d'un nou equip de govern encapçalat per Joan Rigola Guinart i integrat a més pels regidors Josep Bernet Vellavista (tinent), Epifanio Rovira Padró (síndic), Jaume Pujol Travesa, Bartolomé Rimbles Homs, Josep

³ Arxiu Municipal de Dosrius (AMD), Acta municipal (AM), 14/09/1873.

⁴ AMD, AM, 09/02/1875.

Pont Rovira, Tomàs Farrerons Prat i Joaquim Pibernat i Pujol.⁵ A les eleccions, hi tenien dret a vot 79 electors, dels quals només van votar 26, la qual cosa representava un 33% del cens electoral.

Fins a finals de la dècada dels vuitanta, el cens electoral no va superar el centenar d'electors, amb nivells de participació que van oscil·lar des del 25% de 1883 fins al 75% de l'any 1889, amb una mitjana del 48%. A partir de les eleccions de 1891, quan es va començar a aplicar el sufragi universal masculí, el nombre d'electors va oscil·lar al voltant dels 250 electors, però sense que això impliqués una variació important del nivell de participació, que va ser del 50% de mitjana per al període.

Any	Electors	Votants	Participació
1877	79	26	33%
1879	83	53	64%
1881	80	s.i.	s.i.
1883	87	22	25%
1885	87	25	29%
1887	92	57	62%
1889	88	66	75%
1891	254	165	65%
1893	243	93	38%
1895	240	154	64%
1897	250	84	34%

Taula 1. Electors i votants a les eleccions municipals (Arxiu Municipal de Dosrius)

El cens electoral era molt més restrictiu en el cas de les eleccions per a compromissaris per a l'elecció de senadors, que quedaven regulades per la llei de 8 de febrer de 1877⁶ i que atorgava 3 senadors a cada província. Dosrius tenia dret a elegir un compromissari i podien votar i ser elegits la quarta part més rica dels contribuents del municipi, xifra que no superava, sumant els regidors que també hi tenien dret, una cinquantena de persones.

Any	Compromissari	Número d'ordre a la llista de contribuents i quantitat amb què contribuïa (1889)
1877	Tomàs Nogueras Bellalta	10 (134 pessetes)
1879	Francesc Rius Arenas	3 (273 pessetes)
1884	Josep Boba Llibre	5 (257 pessetes)
1885	Francesc Rius Arenas	3 (273 pessetes)
1886	Josep Boba Llibre	5 (257 pessetes)

⁵ AMD, AM, 01/03/1877.

⁶ Publicada a la *Gaceta de Madrid* el 10 de febrer de 1877.

1891	Salvador Mauri Tapias	21 (45 pessetes)
1896	Jaume Pujol Rigola	25 (39 pessetes)
1898	Jaume Pujol Rigola	25 (39 pessetes)

Taula 2. Compromissaris de Dosrius a les eleccions per a senadors (Arxiu Municipal de Dosrius)

Com podem observar a la taula 2, els compromissaris elegits durant la dècada dels vuitanta eren aquells contribuents que oscil·laven entre els cinc primers (d'un total de 36 contribuents), mentre que durant la dècada dels noranta, són contribuents més modestos econòmicament i que se situen cap al centre de l'espectre contributiu.

Desconeixem, però, el nivell d'influència que tindrien en la política comarcal aquests compromissaris i la seva possible afiliació política.

De més interès és conèixer quins van ser els batlles que van ser elegits durant el període estudiat. Cal deixar clar que, com a l'actualitat, eren els regidors els qui decidien qui era l'alcalde, independentment dels resultats que haguessin obtingut a les eleccions.

Alcalde	Tinent d'alcalde	Inici Mandat	Final Mandat	Número d'ordre de l'alcalde a la llista de contribuents i quantitat amb què contribuïa (1889)	Professió de l'alcalde segons els censos electorals de 1890 i 1892	Edat de l'alcalde a l'inici del mandat
Joaquim Pibernat Pujol		09/02/1875	23/02/1877	28 (36 pessetes)	Pagès-Propietari	27
Joan Rigola Guinart	Josep Bernet Vellavista	01/03/1877	12/10/1878	s.i.	s.i.	s.i.
Josep Bernet Vellavista		01/11/1878	27/06/1879	15 (92 pessetes)	Pagès-Propietari	59
Josep Bernet Vellavista	Epifanio Rovira Padró	01/07/1879	10/06/1881	15 (92 pessetes)	Pagès-Propietari	59
Josep Pujol Juvany	Antoni Viladerams Martorell	01/07/1881	29/06/1883	30 (30 pessetes)	Pagès-Pagès	39
Josep Boba Llibre	Francesc Rius Arenas	01/07/1883	26/06/1885	5 (257 pessetes)	Pagès-Propietari	33
Francesc Rius Arenas	Joan Bonamusa Bartres	01/07/1885	24/06/1887	3 (273 pessetes)	Pagès-Propietari	37
Epifanio Rovira Padró	Llorenç Pinós Valls	01/07/1887	31/12/1889	s.i.	Pagès-Pagès	46
Joaquim Pibernat Pujol	Esteve Masuet Rovira	01/01/1890	22/06/1891	28 (36 pessetes)	Pagès-Propietari	42
Joaquim Pibernat Pujol	Jaume Pujol Rigola	01/07/1891	31/12/1893	28 (36 pessetes)	Pagès-Propietari	44
Josep Cullet Nogueras	Felicià Rimblas Homs	01/01/1894	30/06/1895	s.i.	Pagès-Pagès	55
Jaume Pujol Rigola	Felicià Rimblas Homs	01/07/1895	21/06/1897	25 (39 pessetes)	Botiguer - Botiguer	43

Jaume Pujol Rigola	Felicià Rimblas Homs	01/07/1897	30/06/1899	25 (39 pessetes)	Botiguer - Botiguer	45
Jaume Pujol Rigola	Felicià Rimblas Homs	01/07/1899	s.i.	25 (39 pessetes)	Botiguer - Botiguer	47

Taula 3. Alcaldes i tinent d'alcalde de Dosrius de 1875 a 1899 (Arxiu Municipal de Dosrius)

La primera observació a fer és que, cas a part de Joaquim Pibernat, iniciaria el seu primer mandat amb 27 anys, els alcaldes assumien l'alcaldia entre els 30 i els 60 anys. El segon fenomen a destacar és que de l'any 1875 a 1895, tots els alcaldes eren pagesos i en alguns casos i per una requalificació de la seva professió al cens de 1892, es van convertir en propietaris. Al final de la centúria, però, un botiguer, Jaume Pujol, seria elegit alcalde fins a tres vegades.

La tercera i darrera observació fa referència al nivell contributiu i econòmic dels alcaldes. A excepció dels propietaris Boba i Arenas, bona part dels alcaldes se situava a la meitat més baixa de la franja contributiva, fet que s'accentua a mida que passen els anys, amb la consolidació del sufragi universal masculí i l'elevació a la categoria d'elegible de qualsevol veí del municipi a principis de la dècada dels noranta.⁷ Entre els alcaldes, destacaria Jaume Pujol que afegiria a la seva condició de botiguer, la de tinent d'alcalde i compromissari a les eleccions per a senadors. La vocació per la política municipal provenia probablement del seu pare, Jaume Pujol Travesa que, tot i ser el regidor degà a la dècada dels setanta, va mostrar el seu descontentament amb els companys de consistori absentant-se en diverses ocasions de les sessions de l'ajuntament. Segons l'alcalde, el regidor «...esparcía voces subversivas y con reserva a vecinos contribuyentes diciéndoles que no verifiquen los pagos de consumos y de sal [i un regidor afegia que] entraba carne de cerdo de otro término municipal para venderlo en este [i encara un altre regidor havia de manifestar que Pujol] no quería asistir más a sesión pues siempre hacían lo que querían».⁸

Però aquesta seria només una anècdota en un període caracteritzat per l'estabilitat i la uniformitat en la presa de les decisions, amb uns regidors que havien de fer caps i mànigues per equilibrar un pressupost sempre deficitari i compaginar les obligacions del càrrec amb els seus afers personals. Lluny quedaven aquells anys del Sexenni i els problemes administratius que generarien les circumstàncies polítiques de l'època, com la impossibilitat de presentar els comptes municipals d'aquell període per «...las azarasas circunstancias por que atravesó este pueblo en los citados años...».⁹ Qui havia estat alcalde durant dos mesos a l'any 1873 i tornaria a ser-ho entre els anys 1878 i 1881, Josep Bernet, manifestava que s'havia extraviat molta documentació «...con las azarasas

⁷ AMD, AM, 06/04/1891.

⁸ AMD, AM, 13/12/1878.

⁹ AMD, AM, 12/06/1885.

circunstancias de aquella época y a causa de las partidas que manosearon el archivo municipal...».¹⁰

La responsabilitat que l'Estat delegava en el regidors de recaptar impostos, gestionar els assumptes municipals i l'obligatorietat d'assumir el càrrec, faria que en alguns casos la pressió del càrrec es fes insuportable. Ja a l'any 1878, l'alcalde Joan Rigola, enviava una carta al Governador Civil de la província demanant que els hereus dels contribuents amb dret a ser elegits a les eleccions municipals i provincials poguessin assumir la responsabilitat del seu progenitor.

L'any 1885 es plantegen les dificultats per omplir les vacants a la Junta d'Amillament, perquè amb un sistema electoral que exclouïa la part de la població que no contribuïa el que era necessari, no quedaven persones disponibles. Dels 82 propietaris del municipi, s'havien de donar per exemptes els majors de 60 anys i:

...las propiedades representadas por viudas o menores, y los propietarios ocupados en la actualidad con cargos concejiles, Juntas de Instrucción Municipal, repartidores, peritos y demás como Juez y Fiscal municipales, no queda personal apto y aun de los pocos que quedan deben descontarse, los recientes cesantes de cargo que no han descansado los dos años, todo lo cual imposibilita la formación de ternas...¹¹

Per acabar-ho de dificultar, l'any 1886 va començar a córrer entre els veïns del municipi el rumor que els regidors eren uns lladres. El seu alcalde, Francesc Rius, sortint en defensa de l'honorabilitat del consistori, resumiria en poques paraules el sentiment dels càrrecs municipals:

Odiosa ya de sí en esta población el cargo concejal obligatorio pues que la mayor parte del año queda rezagada la administración de la casa y familia respectiva para invertir el tiempo a atender servicios comunales, insoportable sería después de todo perder la honra, pues que la calumnia de que se trata reviste gravedad...¹²

La càrrega de treball seria tan important en determinades èpoques de l'any que els regidors decidirien durant el mes de juny de 1892, celebrar les sessions els diumenges a la tarda.

Amb una plantilla de treballadors municipals que es reduïa a l'alguatzir, el conductor de la correspondència de Canyamars, el dipositari de fons i el secretari,¹³ els regidors confiarien bona part de la tasca administrativa en aquest últim, tot i que aquest càrrec no s'ocuparia amb la continuïtat i la professionalitat

¹⁰ AMD, AM, 11/02/1887.

¹¹ AMD, AM, 30/10/1885.

¹² AMD, AM, 07/05/1886.

¹³ AMD, AM, 23/06/1895.

desitjada.¹⁴ Qui havia exercit la secretaria durant més de 10 anys, Fèlix Josep Esterri, presentava la seva dimissió a l'agost del 1887.¹⁵ El nou secretari, Josep López Terrones, es mantindria en el càrrec durant poc temps i el seu successor, el secretari interí i habilitat, Josep Buxadó, manifestaria les moltes deficiències de la secretaria «...desagradablemente sorprendido de las faltas y omisiones que había en la secretaría, de las cuales no tenía noticia alguna...». Després passarien per la secretaria, de forma també interina, Salvador Mauri,¹⁶ Gerard Reverter, fins que Hemeteri Soler Reverter assumia la secretaria l'agost de 1889. El juny de 1890 seria escollit Joan Pinós Serra com a nou secretari, fet que seria impugnat pel regidor Josep Boba adduint que el nou secretari era «...alguacil y pregonero porque carece de instrucción para desempeñar el cargo; no sabe leer ni escribir como es público y solo con trabajo escribe su nombre...». Es va generar entre els regidors un debat que va desembocar a encarregar a l'antic secretari, que era menor d'edat, la redacció de les actes i a Joan Pinós, la seva signatura.

Cal concloure les dificultats que l'ajuntament de Dosrius tenia per mantenir els secretaris, probablement la persona clau per interpretar tota la informació que arribava dels butlletins i periòdics que rebia l'ajuntament: la Gaceta Pública del Ministerio de Fomento, el Boletín oficial, la Gaceta, *El Liberal* de Mataró i el *Diario de Mataró y Comarca*.¹⁷

3. La reglamentació de la convivència veïnal

L'administració municipal, quan no existia un referent legislatiu estatal (lleï o reglament), o una ordre provinent del governador civil, es fonamentava en bona part dels casos en el dret consuetudinari o en la interpretació que els regidors feien dels casos, problemes o conflictes que es generaven a la població. A les actes municipals trobem l'aprovació d'unes ordenances municipals al gener de 1878, el contingut de les quals desconexim¹⁸ i el setembre de 1883 es prepararien unes segones ordenances.¹⁹ Però tot un seguit d'edictes de bon govern, publicació de bans i altres ordres ens parlen del que preocupava als regidors respecte el comportament dels veïns.

Un dels temes recurrents era la pràctica dels jocs prohibits i la intranquil·litat que suposava l'activitat d'establiments públics com les tavernes. A l'any 1878 s'establien les multes de tots aquells que participessin en jocs d'atzar (sense especificar si eren jocs de cartes, de daus...):

¹⁴ El sou que rebia el secretari era a l'any 1875 de 3.996 rals. AMD, AM, 06/01/1878.

¹⁵ AMD, AM, 12/08/1887; 09/07/1888; 13/07/1888; 19/08/1889; 23/06/1890; 30/06/1890.

¹⁶ Salvador Mauri seria realment una persona d'influència al poble. A l'any 1881 ocupa la responsabilitat d'encarregat de la companyia d'aigües. AMD, AM, 05/08/1881.

¹⁷ AMD, AM, 06/12/1889; 20/12/1896.

¹⁸ AMD, AM, 06/01/1878.

¹⁹ AMD, AM, 28/09/1883.

Artículo 1º. Quedan terminantemente prohibidos los juegos de azar y los demás prohibidos por la ley.

2º. Cuando por quien corresponda fuera hallado y sorprendido un juego, incurrirán los jugadores que fueren habidos en él, a la multa de tres pesetas, por cada uno, y el dueño de la casa cinco pesetas por él, con más tres pesetas por cada uno de los jugadores que se le hubiesen sorprendido, haciéndose extensiva dicha multa no tan sólo a los jugadores, sino a las personas que estuvieren mirando como se juega.²⁰

Bona part d'aquestes activitats es desenvoluparia en cafès o tavernes on el comportament dels vilatans es relaxaria moralment. Per «...proporcionar costumbres morigeradas a estos habitantes...», es va decidir que els locals tanquessin a les 10 de la nit durant tot el mes d'agost de 1887.²¹ Al mateix 1887, es tornava a regular el tancament dels locals disposant que «...cierren sus establecimientos a las nueve de la noche teniendo muy en cuenta que no permanezcan dentro ninguna persona extraña a los de la casa o familia imponiendo en caso contrario la multa de cinco pesetas al dueño del establecimiento y dos y media al consumidor...».²² I encara a l'any 1894 es posava de manifest el malestar pels abusos que es cometien en 3 barets (a Dosrius i Canyamars), oberts durant bona part de la nit i generant soroll perjudicial per al descans. En aquell cas es van dictar normes de tancament dels locals a les 10 de la nit, justificant-les amb raons de tipus moral i familiar.

Una segona problemàtica que preocuparia els membres de l'ajuntament era la presència de gossos als carrers i el perill que suposava que alguns estiguessin afectats per la ràbia. La vacuna contra la malaltia, descoberta per Pasteur a l'any 1885, atenuaria, amb el temps, la propagació del virus, però durant els primers anys les mesures a Dosrius van consistir bàsicament en disposar que tots aquells que tinguessin «...perros rabiosos cuidaran de tenerlos atados y sujetos en sus casas, a fin de cortar se propague el mal: [...] que si encontrase alguno o algunos de sueltos incurrirá el dueño a la multa de 25 pesetas, sin perjuicio a la formación del oportuno expediente de desobediencia».²³ A les dues darreres dècades del segle, les mesures serien més contundents: «Tomaron después algunas medidas sobre los perros hidrófobos o rabiosos, como la de que todo perro que se halle en el pueblo atacado de dicho mal se le mate sin contemplación alguna o que el dueño del mismo le tenga sujetado a observación por durante cuarenta días.»²⁴ «Se acuerda fijar un edicto al público ordenando que todos los perros al circular

²⁰ AMD, AM, 13/04/1877.

²¹ AMD, AM, 29/07/1887.

²² AMD, AM, 16/09/1887.

²³ AMD, AM, 20/04/1876.

²⁴ AMD, AM, 02/03/1883.

por la calle lleven el correspondiente bozal y los que no lleven esta seguridad serán muertos por los dependientes del municipio». ²⁵

El tercer tema que feia anar de corcoll els regidors era la manca d'higiene al municipi i la incorrecta utilització de la font, el safareig i l'abeurador. Pocs dies abans de celebrar-se la festa major d'estiu de 1888, l'ajuntament ordenava:

Que se avise a todos los habitantes de Dos-Rius por los medios de costumbre que dos o tres [dies] antes de la fiesta de San Lupo, retiren los estercoleros de la vista del público y a ser materialmente imposible que los cubran de ramas, leña o cualesquier otros objetos que los oculten e impidan se perciban las miasmas que despiden; así como que los vecinos que tienen las letrinas que se ven desde la calle, oculten su interior por medio de las correspondientes cortinas completas y no con trozos de ellas como se hace a menudo; todo ello bajo la multa de cinco pesetas en caso de incumplimiento; a fin de que los infinitos forasteros que vienen a la población aquel señalado día vean la población un tanto aseada.

Atesa l'escassetat d'aigua al municipi, la que estava a disposició dels veïns tant a la font pública com al safareig, seria un recurs molt valorat. L'aigua que es filtrava pel desguàs de la font pública es portava per una canonada fins a l'abeurador, on es reutilitzava, mentre que la del safareig on es rentava la roba era conduïda per una segona canonada diferent i descartada per al consum de les bèsties. L'aigua de les dues canonades era conduïda per al seu ús als horts de Maspí. Segons expliquen els regidors, els dosriuencs tenien el mal costum de rentar les verdures, el peix i altres queviures a les fonts i a l'abeurador, això provocava que es dificultés «...la circulación de aguas sobrantes, formándose inmundicias corrompidas que despiden mal olor...» ²⁶ A l'any 1880, els regidors insistien que la gent no feia un bon ús de l'abeurador, ja que «...en el relatado abrevadero se atreven los vecinos, a lavar en él ropa enjabonándola o limpiando en él coles, escarolas u otras verduras, así como portadoras y demás enseres que tienen por conveniente...» ²⁷

4. Pressupostos municipals i fiscalitat

Entre les obligacions dels ajuntaments es trobava la de formar pressupostos ordinaris per poder fer front a les despeses generades per una llarga llista de serveis que la llei municipal atribuïa als ajuntaments, com ara el manteniment de les vies públiques, l'ensenyament, la beneficència... (art. 134).

²⁵ AMD, AM, 17/08/1891.

²⁶ AMD, AM, 07/05/1880.

²⁷ AMD, AM, 08/10/1880.

Els ingressos provindrien de quatre classes de recursos: les rendes generades pels béns del comú; els arbitris i impostos municipals sobre determinats serveis; l'impost de consums, «...sobre artículos de comer, beber y arder...» i els repartiments veïnals quan els altres ingressos no fossin suficients.

Les despeses pressupostades per l'Ajuntament de Dosrius es van mantenir força estables al llarg del període estudiat al voltant de les 8.000 pessetes, amb puntes de quasi 12.000 pessetes durant els exercicis 1891-1892 i 1892-1893, per acabar el segle amb 10.843 pessetes. Bona part del capítol de despeses s'assignava a la instrucció primària local. A l'any 1885, els regidors manifestaven que amb la creació de l'escola incompleta de Canyamars, els sous dels mestres i el material escolar, la partida d'ensenyament s'emportava el 35% del pressupost que ascendia a 7.866 pessetes. Aquesta càrrega sobre les finances municipals portaria els regidors a demanar una reducció de completes a incompletes de les dues escoles de Dosrius, una per a nens i altra per a nenes.²⁸

A la taula 4 es pot observar com la part més important de l'apartat d'ingressos era el recàrrec, que sovint era del 100%, sobre l'impost de consums. A l'any 1885 ascendia 4.187 pessetes, la qual cosa representava el 53,23% de tots els ingressos previstos. Atès que la recaptació per contribució territorial era clarament insuficient, els regidors van haver de recórrer a recarregar repetidament l'impost de consums per poder equilibrar el pressupost que s'havia pràcticament doblat en poc més de 20 anys, passant dels 18.898 rals (4.725 pessetes) de 1860 a les 7.866 pessetes de l'any 1885.

Concepte	Quantitat (pessetes)	Percentatge sobre el total d'ingressos
Drets per escorxador	300,00	3,81%
Entrades eventuais a la caixa municipal	190,50	2,42%
Multes per infraccions d'ordenances municipals i edictes de policia	110,00	1,40%
16% sobre les quotes de la contribució territorial	2.855,00	36,29%
16% sobre les quotes de subsidi industrial	34,00	0,43%
100% sobre la quota de consums	4.187,00	53,23%
50% sobre cèdules personals	190,00	2,42%
Total Ingressos previstos	7.866,50	

Taula 4. Ingressos previstos per l'Ajuntament de Dosrius l'any econòmic 1885-1886

Tot i que els ingressos a les arques municipals depenien en bona mesura del recàrrec sobre l'impost de consums, qualsevol increment que l'Estat aplicués sobre aquest concepte no podia deixar-se de protestar. Aquest va ser el cas de

²⁸ AMD, AM, 10/07/1885.

l'any 1881, quan el «cupo» va quedar fixat en 5.505 pessetes, després d'aplicar un augment de 1.492,92 pessetes.

5. Les activitats econòmiques a Dosrius

Dosrius continuaria sent durant aquest darrer quart del segle XIX essencialment un municipi dedicat a les activitats agrícoles, molt afectat per l'èxode rural cap a altres indrets de les comarques veïnes i amb una població resident que patiria els estralls de la crisi agrícola de finals del segle XIX.

Diverses causes expliquen que Dosrius es convertís en un zona molt marginal de l'economia maresmenca, causes que es retroalimentaven per fer del municipi del Corredor un lloc poc atractiu per treballar o viure. En primer lloc, la gran extensió del municipi, que sense una bona xarxa de camins interiors o carreteres, feia molt complicat el transport de mercaderies i el moviment de la població. En segon lloc, la manca de professionals que volguessin establir-se a la població. Fins a l'any 1884 Canyamars no va aconseguir tenir escola i les vacants de les places de mestre i les deficiències en les instal·lacions escolars perpetuaven l'analfabetisme de la població. I fins a finals del segle XIX no va establir a Dosrius el primer metge resident. En tercer lloc, la producció forestal, que ocupava les dues terceres parts del territori, estava en bona part en mans de propietaris forans i els pocs terrenys de conreu de regadiu existents s'havien perdut amb la conducció de l'aigua de la conca hidrogràfica de Dosrius cap a Mataró i Barcelona.²⁹

La situació de l'economia dosriuenca i dels seus veïns, a propòsit de la pressió fiscal vehiculada a través de l'impost de consums, la descriu el primer tinent d'alcalde a l'any 1891 en els següents termes:

...demostró de una manera evidente y en breves palabras la pobreza que reina entre los vecinos de esta población y más que pobreza en multitud de familias es miseria, habiéndose dado el caso de que en pocos días han tenido ingreso en asilo de beneficencia tres personas de este distrito: y que buen número de familias para poder satisfacer las excesivas cuotas que se les asignan en los repartos locales, han de ahorrárselo en más de una ocasión de la comida. Y por último que si población hay que pueda considerarse agraviada por los cupos de consumos desde el 88-89 hasta fecha es este distrito tanto por su pobreza como por su completa diseminación y demás circunstancias desfavorables que en él concurren.³⁰

²⁹ AMD, AM, 25/04/1876.

³⁰ AMD, AM, 13/07/1891.

La població, de poc més de 1.000 habitants, molt repartida per tot el municipi, vivia en unes dues-centes cases i masies, a raó de cinc persones per habitatge. (Ramis 2017a) La contribució a l'economia del municipi de Dosrius per veïnats era la següent: Canyamars pagava 9.400 pessetes de contribució territorial, Dosrius pagava 7.645 i el Far, 5.200 pessetes. Distribució que no guardava relació amb el repartiment també per veïnats de la població: a Canyamars vivien 387 persones; a Dosrius 626 i a El Far 128.³¹ I a mida que passaven els anys els habitants marxaven de les valls de Dosrius. Simptomàtic és el fet que dels 13 mossos relacionats a la lleva de 1896, vuit vivien amb les seves famílies a altres poblacions: Mataró, Sant Antoni de Vilamajor, Sant Esteve del Coll...³²

La pobresa de la població afectaria especialment les dones, marginades de la vida política i menystingudes en bona part dels àmbits socials. A resultes d'una reclamació sobre la pressió de l'impost de consum, Esteve Rimble diria que «...pues si bien es verdad que son muchos de familia en su casa, la mayor parte son mujeres que en vez de dar producto o beneficio a la casa, no reportan más que gastos».³³ Un cas que pot exemplificar aquesta marginalitat és el de la Segimona, el sobrenom que tenia Joaquina Batlle de la Plaça, natural de Dosrius, que a l'any 1876 se la declarava soltera, captaire, mare d'un fill de quatre anys, sense pares ni família que la protegís. Per totes aquestes raons, es va intentar recloure a ella i el seu fill a la Casa d'expòsits, però ella s'hi va negar. Quan en les mateixes circumstàncies la Segimona va donar a llum una nena, el poble va demanar que marxés de la població per evitar l'*escàndol*.³⁴ Amb el pas dels anys, la situació empitjoraria. A l'any 1884 torna a aparèixer el *problema* de la desvalguda i del seu fill:

Dada cuenta al Ayuntamiento del expediente por el cual Joaquina Vattle de Plaza (a) Seguimona, solicita del Sr. Alcalde, sea recogido su hijo José, en la casa de Caridad, hospicio, u otro asilo benéfico, se entró en discusión sobre el particular en la que tomaron parte por su orden los Señores concejales, y viendo así que dicha Joaquina natural y vecina de esta, soltera, pobre de solemnidad, de malas costumbres, huérfana de padres, vive desde hace muchos años en la mayor miseria, con síntomas de salvajismo, que le es enteramente imposible mantener a su hijo, que no tiene domicilio conocido pues que su albergue es cualquiera rincón del pueblo, en cubierto o en descubierto, por cuyas circunstancias careciendo de moralidad la madre poco o nada puede inocularla al hijo, al cual se le hizo entrar en la Escuela del pueblo, a la que no quiere ir huyendo de ella; y como vaya ya haciéndose grande no tiene freno en sus impulsos dedicado a hurtar frutas para alimentarse, siendo incorregible de las autoridades del pueblo; y como quiera que aún podría ser para la

³¹ AMD, AM, 08/01/1886.

³² AMD, AM, 06/01/1896.

³³ AMD, AM, 07/07/1878.

³⁴ AMD, AM, 04/06/1879.

sociedad un miembro virtuoso, o de algún provecho, se haría una obra de piedad admitiéndosele en la Casa de Caridad donde recibirá alimento y educación...³⁵

El nivell de producció agrícola, se situava per sota del llindar de subsistència. A la tardor de l'any 1879, es comptabilitzava una collita superior en un 20% a la de l'any anterior i quedava de manifest que les quantitats regulars de producció agrícola al llarg dels darrers anys eren de 2.000 hectolitres de blat, 300 de mongetes, 50 de faves, 50 de cigrons, 70 de blat de moro i 50 de llobins, que probablement es dedicaven a l'alimentació dels animals de granja. Es determinava també que, per a la manutenció de la població, calien encara 1.740 hectolitres de blat, la qual cosa representava que en aquells moments Dosrius produïa poc més de la meitat del que consumia.³⁶

Semblaria, doncs, que aquest dèficit en la producció de cereals seria compensat per l'explotació forestal. Però les manifestacions de dos grans propietaris del Far, Joaquim Mercader i Pere Massuet Bernet,³⁷ posen de manifest que l'edat daurada de la producció de fusta, carbó vegetal i llenya, s'havia acabat:

...con la baratura con que hoy se proporcionan al consumidor los carbonos minerales, casi todos los establecimientos industriales han preferido y prefieren estos a la fagina que antes usaban, y de ahí es, que los bosques para tener salida han debido rebajarse mucho en sus precios para ponerlos en relación con aquel, resultando que la carga que antes se pagaba a precio corriente a cinco o seis reales, hoy no se halla comprador a dos reales carga, depreciación que observan todos los terrenos de bosques de la comarca de Alfár; y que por otro lado la falta de construcción de buques en todo el litoral de la provincia y el sistema que se va generalizando de emplear vigas de hierro en las construcciones de edificios resulta que tampoco valen gran cosa los bosques de arbolado para construcción; que en otras localidades queda el recurso de convertir dichos bosques en viñedos, cambiando así la índole de la producción y mejorándola algún tanto. Pero este recurso no puede emplearse en la comarca de Alfár, porque allí hay carencia de brazos, faltan jornaleros para poder plantar de viña los inmensos bosques que allí existen, sin que puedan llamarse los braceros de las poblaciones vecinas, por que como en ellas también ha debido hacerse igual transformación de cultivo, allí tienen contiguo a sus respectivas viviendas lo que se les ofrecería en la comarca de Alfár.³⁸

La producció vitícola continuaria activa, amb diverses referències a les actes municipals sobre les vinyes al municipi. A l'any 1882, diversos parcers són

³⁵ AMD, AM, 22/08/1884.

³⁶ AMD, AM, 17/10/1879.

³⁷ Joaquim Mercader, comte de Belloc, era propietari de Can Bosch. A l'any 1865 havia venut a Francesc Massuet Taverner, la finca de Can Pruna. El fill de Francesc era Pere Massuet Bernet. (Ramis 2016: 31-36).

³⁸ AMD, AM, 19/03/1886.

denunciats per obstruir el camí de Dosrius al Far amb llenya i ceps provinents de l'exploració de les vinyes de Batlle;³⁹ a l'any 1886, l'ajuntament decideix publicar un pregó advertint que es farà servir el codi penal per castigar aquells que anaven a «...la rebusca de uvas...» abans d'haver-se fet la verema;⁴⁰ el veïnat de Banyamars i més concretament el Mas Brugueràs, quedaria afectat per la fil·loxera que havia entrat al Maresme a l'any 1883.⁴¹ Hi ha referències també al fet que els hisendats i els seus familiars tenien grans extensions de terreny on es conreava la vinya. L'administrador del Marquès de Castellodorsius, Dionís Boba, confessava que el marquesat era propietari de tres masies, boscos i vinyes, de les quals s'extreien fins a 200 càrregues de vi.⁴² Gertrudis Recoder de Vallmajor també treia profit de les seves terres i del treball dels arrendataris:

...posee en este pueblo una gran hacienda, que su mayor parte la tiene cedida en arriendo entre 16 o 18 personas diferentes arrendatarios, y lo restante y casa de labranza, que la tiene abierta y cultiva de su cuenta, teniendo en ella, una especie de mozo o guardador en su ausencia que vive en la casa, en compañía de su esposa y familia. Considerando que la recurrente coge en este término municipal, y por término medio, ciento cincuenta cargas de vino anuales las cuales vende en su misma casa al menudeo, o lo que es lo mismo las manda vender por el mencionado mozo lo que es público y notorio, por cuyo motivo hace negocio en el pueblo.⁴³

6. Dosrius i la Companyia d'Aigües de Barcelona

Hem comentat més amunt que les obres de captació d'aigua a la conca de Dosrius portades a terme per la societat Palau, García y Compañía, a finals de la dècada dels cinquanta, hauria minvat bona part del cabal d'aigua de què gaudien els pagesos en el passat. (Ramis 2021b) Aquesta situació s'agreujaria amb la construcció de fins a tres barratges per part de la societat belga Compañía de Aguas de Barcelona, la qual compraria a mitjan dècada del seixanta els drets de captació i acabaria portant l'aigua fins a l'Eixample de Barcelona. (Ramis 2021c). L'aigua de Dosrius es trobaria des d'aleshores en cases particulars de la burgesia, a les bugaderies i a les mànegues del servei d'extinció d'incendis, de la capital catalana. (Ramis 2019b)

Durant els primers anys de les obres de captació, molts del veïns i especialment el propietaris de finques a la riba de la riera de Dosrius, als quals les societats indemnitzaven amb diners pel dret a captar i conduir l'aigua als i pels

³⁹ AMD, AM, 05/05/1882.

⁴⁰ AMD, AM, 24/09/1886.

⁴¹ AMD, AM, 24/02/1888.

⁴² AMD, AM, 05/10/1877.

⁴³ AMD, AM, 07/08/1878.

seus terrenys, veurien amb satisfacció l'arribada de la maquinària, els enginyers i els treballadors de les companyies d'aigua.

A l'any 1877, bona part de les obres estarien acabades, l'escassetat d'aigua es començaria a notar i creixia la preocupació dels veïns. A l'agost d'aquell any es formulaven diverses preguntes adreçades a l'alcalde en el sentit de si havia donat permís a la companyia «...para travesar la riera pública construyendo en ella un muro o barraje para depositar aguas...». Atès que l'alcalde deixaria clar que no havia donat cap mena de permís a la companyia belga, va ordenar la suspensió de les obres, «...por creer dichas obras perjudiciales al común de vecinos...».⁴⁴

L'enginyer en cap de la societat belga, Nicolàs Recúlez, i el seu advocat van assistir al següent ple per aclarir que les obres que s'estaven efectuant no afectaven la llera de la riera, sinó únicament a l'aigua que transcorria pel subsòl de les propietats privades. L'ajuntament quedaria *satisfet* amb les explicacions del representant de la companyia:

...manifestó, que al emprender las indicadas obras, habló de ello a la autoridad local de este pueblo, y creyó que esto bastaba sin otra formalidad y que merecían la aprobación, todo sin que nada se le había opuesto, y las tales obras ningún perjuicio pueden causar y en efecto, dadas todas las explicaciones que se pidieron, resultando de ellas, que las referidas obras son puramente accesorias de la mina o minas que tienen concedidas que no tienen otro objeto que cortar la pérdida o diseminación de aguas de las propias minas, en beneficio no solo de estas, sino también de los terrenos inmediatos en una extensión más o menos dilatada, que cuasi en su totalidad se hallan dentro de terrenos particulares mediante contratos celebrados con sus dueños, y que en la parte que entran en la Riera, no llegan a su superficie, ni en nada obstruyen o embarazan el tránsito por la misma, ni el curso natural de las corrientes.⁴⁵

Però la preocupació dels veïns no s'esvairia tan fàcilment, ja que l'arribada de molts treballadors per treballar a la construcció de les mines provocaria un clima d'inseguretat i delinqüència. Amb aquestes raons, es justificava la sol·licitud perquè s'instal·lessin a la població tres o quatre mossos d'esquadra:

Resultando, que este pueblo y su término municipal se halla muy distante de los puntos donde existe la mencionada fuerza; y que con los trabajos de las minas, se recogen en el pueblo hombres extraños, pues unos se van del trabajo, y otros vienen a él, de modo que semanalmente se observa cambio en el personal.

Resultando, que se cometen repetidos abusos en este término municipal, sin que puedan ser perseguidos los autores, pues los esfuerzos, e investigaciones practicadas por las autoridades locales no dan los resultados que debieran por ser estos pocos, y muchos los

⁴⁴ AMD, AM, 01/08/1877.

⁴⁵ AMD, AM, 05/08/1877.

que cometen abusos, llegando el caso de que los propietarios no pueden ya ser dueños de lo suyo, por la mortificaciones que sufren diariamente, y que al hacer averiguaciones no se saca nada en claro, unos por negar lo que tal vez han visto, y otros por temor de que se conviertan en hechos desagradables las amenazas que directa o indirectamente se les dirigen, puesto que las personas que desempeñan cargos o autoridades, al proceder en algún acto con justicia, sin saber cómo ni cuándo se les incendia las mieses; un pajar; le talan los árboles, se le destroza la hortaliza u otros daños análogos difícil de enumerar y que se repite con frecuencia.⁴⁶

Probablement, per solucionar aquests i altres problemes ocasionats per l'activitat de la societat belga ajudaria el fet que aquesta fes un donatiu amb destinació a les arques municipals de 4.625 pessetes, la qual cosa representava més de la meitat del pressupost ordinari del municipi.⁴⁷

7. L'obra pública i l'ordenació del territori

Els regidors de l'ajuntament de Dosrius durant el darrer quart del segle XIX es van trobar amb la necessitat de donar sortida a tres problemes o reptes principals: l'habilitació del vial d'accés al poble després de la construcció del pont sobre la riera de Rials; la remodelació de la plaça del poble i la seva connexió amb la carretera a Llinars i la construcció d'un nou cementiri.

Però la construcció o remodelació dels edificis al poble, sense unes ordenances urbanístiques que servissin de guia per dictaminar com havien de fer-se les obres, ocuparia una part important de la preocupació dels regidors, juntament amb la recomposició dels camins veïnals, que es portava a terme amb la prestació forçosa dels veïns, a raó d'un home major de 16 anys per cada casa.⁴⁸ Aquells que no volguessin *col·laborar* eren sancionats amb una multa de 2,50 pessetes i de 7,50 pessetes aquells que eren propietaris d'un carro.⁴⁹

I els conflictes van aparèixer ben aviat. A l'any 1876, diversos veïns denunciarien la família Mauri per irregularitats urbanístiques en la remodelació del casal a la plaça del poble. Pau Mauri, secretari de l'ajuntament durant el tercer quart del segle XIX, va aconseguir la llicència per fer obres a l'edifici, que haurien anat a càrrec del mestre d'obres i antic director de camins veïnals, Ignasi Caballol.⁵⁰ Per aquella denúncia, sabem que a l'any 1864 l'ajuntament va

⁴⁶ AMD, AM, 13/11/1877.

⁴⁷ AMD, AM, 18/12/1877.

⁴⁸ AMD, AM, 23/04/1879.

⁴⁹ AMD, AM, 05/12/1879.

⁵⁰ AMD, AM, 09/01/1876.

construir un abeurador contigu a la casa dels Mauri, «...para recoger por medio de una cañería las aguas sobrantes de la fuente de la plaza...».⁵¹

Aquesta classe de conflictes i el fet que el plànol de rectificació del poble aixecat per Jeroni Boada a l'any 1861 es donés per desaparegut a l'agost de 1875, va decidir l'ajuntament a contractar com a Enginyer-assessor, sense remuneració, l'enginyer mataroní Eduard Culla.⁵²

Però, com hem comentat a l'inici d'aquest apartat, un dels tres grans reptes per a l'ajuntament de Dosrius va ser la construcció de l'actual carrer Rials. Si el tram des de Dosrius fins a Llinars, de la carretera que havia de comunicar Mataró amb la vila vallesana, ja s'havia completat a mitjan segle XIX, durant els anys que estem estudiant restava pendent el tram des d'Argentona fins a Dosrius. (Ramis 2020). L'any 1876, Joaquim Valentí i Fontrodona, advocat i diputat per Mataró a les dècades dels setanta i vuitanta, va aconseguir del govern que se subhastés el tram esmentat i més concretament entre Can Pins a Argentona i l'inici del tram de Dosrius a Llinars.⁵³

A l'any 1882, quan el tram de carretera ja s'estava acabant i quedava pendent la construcció del pont que havia de salvar la riera de Rials al seu pas pel poble de Dosrius, els regidors plantejaven el problema que la finalització de les obres produiria. I no era altre que la pràctica desaparició del camí-gual que, sortint de l'antiga carretera, passava pel mas de Can Tarau i el connectava al carrer de Baix.⁵⁴ El problema plantejava un repte tècnic (un nou camí com l'antic originaria inundacions als carrers del poble) i econòmic.

Els veïns demanarien que no es decidís el trajecte del camí fins veure com acabava la construcció del pont, de la darrera arcada del qual volien prescindir. En una clara mostra de com funcionava la política local de l'època, la solució del problema econòmic vindria de la mà del diputat Josep Garcia Oliver, que en una visita als regidors, va manifestar que calia parlar amb Pedro García Faria, l'enginyer barceloní que aleshores era el cap d'obres públiques de Barcelona:

Después el dicente se personó con el Sr. Empresario de la Carretera D. Federico Gomis, instándole a que al mismo tiempo de construir el puente ayuden en lo que fuese posible la construcción del camino-desvío. Y contestó Ustedes lo tienen muy bien. Se le preguntó de qué modo. Y dijo el Ayuntamiento el día que venga a esta el Ingeniero le invita a un almuerzo al cual yo asistiré, y entonces se le pide que la empresa se encargue de construir el dicho camino y que el Estado se lo abone, y es muy probable que dicho Sr. Ingeniero lo conceda y sabiendo que las arcas del municipio carecen de recursos, dicho Sr. Empresario sufragará el almuerzo...⁵⁵

⁵¹ AMD, AM, 08/02/1876.

⁵² AMD, AM, 10/03/1876; 26/05/1876.

⁵³ AMD, AM, 03/07/1877.

⁵⁴ AMD, AM, 19/07/1882.

⁵⁵ AMD, AM, 28/07/1882.

La idea de Garcia Oliver es va canalitzar en un primer moment en una carta que l'alcalde va enviar a l'enginyer responsable de les obres en el sentit que el seu ajudant, Cels Gomis,⁵⁶ dibuixés el plànol de la connexió de la carretera amb el poble.⁵⁷ A més del problema del camí al poble, la construcció del pont va crear un segon inconvenient: el que suposava que les arcades del pont no tenien l'altura suficient perquè hi poguessin circular per sota els carros carregats de llenya:

...queda con esta interrumpida la vía pública que es la mencionada Riera, puesto que la mayor arcada del puente sobre el cauce dejará de luz unos 2,80 metros altura, siendo así que los carros cargados de leñas y haces de los bosques inmediatos al mismo necesitan un mínimo de 6,00 metros de altura necesarios para el tránsito público.

Els regidors proposarien que l'enginyer rebaixés la llera de la riera, o construir el pont amb major elevació o construir dos desviaments, un a cada costat del pont...⁵⁸ proposes que l'enginyer no acceptaria.⁵⁹ Per tant, calia centrar-se en la variant d'accés al poble i de nou va intervenir l'enginyer Nicolàs Recúlez, oferint la quantitat de 1.500 pessetes per construir-la.⁶⁰ De fet, la construcció del pont va ser coetània a la construcció del barratge Tarau, que es troba a la mateixa zona. Així es descriuen els treballs que s'havien fet a finals de 1883:

...se dio principio [a l'any 1882] a las excavaciones del Puente y hecho el agotamiento, enseguida se cimentó el hormigón sobre la roca subterránea y continuó la mampostería o fábrica, que se interrumpieron algunos meses para construir un nuevo subterráneo o barraje, en el fondo Tarau en dirección de las dos rieras 'Casilla Couten', que quedó terminado en septiembre del año actual; que volviendo a reanudar los trabajos del Puente en el día de hoy quedan cuasi terminados los cimientos de los muros y pilas, hasta la altura del piso de la Riera.⁶¹

Poc temps després, diversos alcaldes de la zona van demanar permís a l'autoritat perquè els carruatges poguessin circular per la carretera que estava a punt d'acabar-se.⁶² El camí o carrer que sortia de la carretera, una vegada passat el pont en direcció a Llinars, es faria en uns terrenys de Jaume Calm anomenats

⁵⁶ Cels Gomis i Mestre (Reus, 1841 – Barcelona 1915) va ser un folklorista i enginyer català. Va ser tot un personatge de l'època. Va dissenyar bona part de les carreteres i vies fèrries de l'època, feina que va aprofitar per recollir elements del folklore popular. És l'autor de l'article «Encontorns de Dosrius».

⁵⁷ AMD, AM, 03/08/1882.

⁵⁸ AMD, AM, 17/11/1882.

⁵⁹ AMD, AM, 15/06/1883.

⁶⁰ AMD, AM, 14/09/1883.

⁶¹ AMD, AM, 07/12/1883.

⁶² AMD, AM, 25/07/1884.

«feixa de baix del Molí» i que aquest va lliurar a l'ajuntament pel preu de 250 pessetes.⁶³

El tram entre Mataró i Dosrius s'hauria acabat el 5 de juny de 1886 quan el contractista de les obres fa lliurament a l'Estat de la carretera, amb la qual cosa s'acabava una infraestructura iniciada a mitjan segle i que unia el Maresme amb el Vallès.⁶⁴ Amb la carretera de Mataró a Llinars ja acabada i a finals de la centúria, dos propietaris (Jaume Mañá i Lluís Balta Deloso) serien els primers a demanar permís per edificar a peu de l'esmentada carretera, iniciant així la construcció de les diverses cases d'estiueig del que, amb el temps, seria el carrer Verdaguer.

Però no s'acabarien aquí els projectes per comunicar la costa amb l'interior de la comarca. En una sessió celebrada a l'ajuntament l'any 1883 s'informava que l'ajuntament de Mataró havia pressupostat una partida de 5.000 pessetes per fer una carretera entre Mataró i Canyamars, passant per Can Bruguera dels Planells, projecte que l'ajuntament dosriuenc estava decidit a recolzar *moralment*,⁶⁵ tot i que segons els regidors valoraven «...la conveniència de la tal carretera, puesto que las vías públicas reportarán más bien beneficios que perjuicios, como sucederá con la que se trata de construir entre Mataró y Cañamás para facilitar el tránsito rodado y medios de locomoción para acarreo de frutas y leñas».⁶⁶ La carretera no es va arribar a construir mai, tot i que a l'any 1894 encara es continuava insistint en la seva construcció. El regidor Felicià Homs argumentava la necessitat:

...en que se halla el agregado Cañamás de poseer una carretera o sea camino vecinal que le pusiera en comunicación directa con Mataró, por 'Casa Bruguera dels Planells' con el fin de dar fácil salida a los productos agrícolas de aquella localidad, pues, actualmente no se puede utilizar otra vía de comunicación más que la riera, la mayor parte del invierno intransitable por las aguas que en ella circulan: lo cual hace que los productos tengan escasa salida y poco valor; por cuyas razones van desapareciendo de Cañamás los vecinos en busca de poblaciones donde sea más fácil subvenir a las necesidades de la vida.⁶⁷

La implicació de l'ajuntament no podia anar més enllà que la del suport moral, atesa la migradesa de recursos financers i la necessitat d'atendre les necessitats de la trama urbana. A l'any 1890 s'iniciarien les gestions per a la obertura de l'actual carrer Marquès de Castelladosrius i la reforma de la plaça del poble de Dosrius. Amb el projecte, la plaça adoptaria una forma més regular i s'aconseguiria unir aquesta amb la carretera de Dosrius a Llinars. El 30 de gener de 1890 es va decidir enviar un representant municipal a parlar amb la marquesa

⁶³ AMD, AM, 26/09/1884; 18/06/1886.

⁶⁴ AMD, AM, 05/06/1885.

⁶⁵ AMD, AM, 24/08/1883.

⁶⁶ AMD, AM, 14/09/1883.

⁶⁷ AMD, AM, 12/01/1894.

de Castellodosrius per determinar la indemnització que aquesta rebria per l'expropiació d'uns terrenys al carrer del Molí, probablement un carreró sense sortida a ponent de la plaça.⁶⁸

La resposta de la marquesa es faria esperar fins al setembre de 1890 quan va decidir cedir part de la seva parcel·la per poder eixamplar el carrer fins als sis metres, a canvi de 100 pessetes i el compromís que l'ajuntament aprovés que el nou vial s'anomenés *Calle del Excelentísimo Señor Marqués de Castellodosrius*.⁶⁹ Les obres s'iniciarien al novembre de 1891, després d'altres expropiacions i cessions per part d'altres veïns de Dosrius.⁷⁰ Poc després, el març de 1892 es decidia procedir a l'eixample i alineació de la plaça del poble. Les obres implicaven la demolició i construcció de nou de la casa contigua a l'escola de nens, el número 10 de la Plaça, propietat de Josep Anglada Pujol.⁷¹

Però l'obra més ambiciosa i plena de dificultats va ser la construcció del nou cementiri. Les inhumacions s'havien fet des de temps medievals a la sagrera del poble, a tocar de l'església parroquial, fins que a l'any 1878 el rector informaria que no es podien construir més nínxols a l'antic cementiri i demanava la construcció d'un de nou, però els veïns van votar en contra de la proposta del rector.⁷² Als anys vuitanta, el Governador Civil ordenava la clausura dels tres cementiris: el de Dosrius, el de Canyamars i el del Far, adduint que estaven massa a prop dels habitatges.⁷³ Per aquest motiu, l'ajuntament es va veure obligat a comprar un terreny a la finca Martorell per la quantitat de 1.000 pessetes.⁷⁴

El projecte de construcció en aquest solar no prosperaria arran d'una visita pastoral i de la valoració negativa de diversos veïns, per la qual cosa l'ajuntament va haver d'habilitar una nova partida pressupostària per comprar uns terrenys al sud de la població.⁷⁵ I mentre es mirava de trobar un altre emplaçament, es va anar preparant l'expedient d'obres, amb un informe en què els veïns preferien la inhumació en nínxols,⁷⁶ una despesa global de 14.000 pessetes i Pedro Molina com el mestre d'obres autor del plànol.⁷⁷

El setembre de 1892 es rebia la conformitat amb el projecte del cementiri per part del Governador Civil, sempre que no es construïssin nínxols. L'alternativa era la inhumació en tombes individuals sota terra o en una fossa comuna. En qualsevol dels casos, calia vehicular els gasos dels cadàvers a través del subsòl i ampliar la superfície inicial del cementiri dels 2.200 metres quadrats

⁶⁸ AMD, AM, 31/01/1890.

⁶⁹ AMD, AM, 29/09/1890.

⁷⁰ AMD, AM, 21/04/1890; 24/08/1891; 23/10/1891; 02/11/1891; 09/11/1891; 15/12/1891.

⁷¹ AMD, AM, 18/03/1892; 21/03/1892; 12/06/1892; 25/06/1892.

⁷² AMD, AM, 15/11/1878.

⁷³ AMD, AM, 19/12/1884.

⁷⁴ AMD, AM, 26/03/1886; 07/02/1890; 18/05/1891.

⁷⁵ AMD, AM, 08/06/1891.

⁷⁶ AMD, AM, 31/07/1891; 24/08/1891; 28/09/1891; 16/11/1891.

⁷⁷ AMD, AM, 23/11/1891.

als 2.900 metres quadrats. La superfície inicial dels terrenys oferta per Joaquim Vallmajor va haver-se de renegociar i finalment es va arribar a l'acord amb l'hisendat local pel qual aquest venia a l'ajuntament per un preu de 500 pessetes una parcel·la coneguda com «Tires d'en Planas» de 3.054 metres quadrats, 2.304 dels quals es dedicarien pròpiament al cementiri i 750 metres quadrats al camí d'accés.⁷⁸

La primera pedra es va col·locar en un acte solemne el 19 de novembre de 1892 (Ramis 2017b) i al març de 1893 ja s'havien esplanat els terrenys. Però faltaven els diners per construir les instal·lacions. La diputació provincial es va negar a subvencionar les obres⁷⁹ i tampoc volien col·laborar ni el bisbat ni la companyia d'aigües.⁸⁰ Sense donatius, el finançament del nou cementiri passaria per la pròrroga de la contribució de consums que es pagaria en tres o quatre anys.⁸¹

Fins que Joaquim Vallmajor va donar permís per obrir pous a la parcel·la, les obres van quedar aturades per manca d'aigua a la zona.⁸² Finalment, el moviment de terres va ser adjudicat a Salvador Martorell Soler i la construcció a Cristòfor Mota Prats.⁸³ El cementiri seria beneït el 18 de novembre de 1894⁸⁴ i a continuació es construirien el departament per inhumar «...los abortos y los demás infantes que mueran sin el bautismo...»,⁸⁵ així com els 16 hipogeus que podien comprar els veïns⁸⁶ a raó de 50,42 pessetes cadascun.⁸⁷ Altres, però, van tenir més sort...:

...habiendo en cuenta lo mucho que el Rdo. Cura-párroco de esta Parroquia, Doctor Don Cayetano Viaplana, ha contribuido a la construcción de dicho nuevo cementerio, aparte de haber confeccionado los planos de fecha primero Febrero de 1894, unidos al expediente, a los cuales se ha sujetado definitivamente la obra; como débil prueba de agradecimiento y de la mucha estima en que esta Corporación tiene a dicho señor párroco, se acuerda por unanimidad encargar al albañil D. Cristóbal Mota, la construcción del hipogeo número uno, con osario, en la zona número cuatro, con destino a sepultura de los párrocos y demás presbíteros que acaben sus días en esta parroquia; entregándose el título correspondiente, libre de todo gasto, a dicho señor Doctor Don Cayetano Viaplana Cornet en súplica de que la acepte por sí y sus sucesores, como prueba del afecto y atención de este Cabildo y para afianzar más, si cabe, la buena armonía entre ambas autoridades, eclesiástica y civil. En la

⁷⁸ AMD, AM, 09/10/1892; 23/10/1892.

⁷⁹ AMD, AM, 01/01/1893.

⁸⁰ AMD, AM, 21/03/1893.

⁸¹ AMD, AM, 09/07/1893.

⁸² AMD, AM, 30/01/1894; 09/02/1894; 16/02/1894.

⁸³ AMD, AM, 25/02/1894; 06/04/1894; 13/04/1894; 29/04/1894.

⁸⁴ AMD, AM, 16/11/1894.

⁸⁵ AMD, AM, 23/02/1896.

⁸⁶ AMD, AM, 15/10/1897.

⁸⁷ AMD, AM, 26/12/1897.

propia forma se acuerda encargar la construcción del hipogeo número dos, también con osario para entregarlo al Señor D. Joaquín Vallmajor, en cumplimiento de una de las bases consignadas en la escritura de compra del terreno que ocupa la repetida nueva necrópolis...⁸⁸

8. La sanitat

La pràctica inexistència de malalties o epidèmies que afectessin el municipi de Dosrius, faria que la població i els seus regidors fossin força reticents al nomenament de metge, veterinari o farmacèutic resident. Els problemes sanitaris sempre es miraven com un afer particular que cadascú havia de resoldre de portes endins i amb els seus propis recursos. Arran d'una comunicació del Governador Civil, l'ajuntament constatava que no existia cap dels tres professionals esmentats i que, per tant, assumia les atribucions de la Junta de Sanitat Local. Comunicava també, que «...las condiciones higiénicas de la localidad no son malas en general; y que la Junta toda observa gran vigilancia y actividad sobre la limpieza y conservación de la higiene, dando prontamente conocimiento a esta alcaldía de cualquier falta o defecto que hubiese de corregirse...».⁸⁹

Amb la Junta Local de Sanitat (Ramis 2017c) constituïda des de mitjan la dècada dels vuitanta, a l'any 1887 redactava una llista de vuit punts per millorar la salubritat del municipi. En aquest conjunt de mesures, es plantejava la preocupació per l'antic cementiri, les aigües residuals, la neteja dels carrers, la gestió dels residus i el bon estat dels corrals i de la carn que havia de consumir-se.

1. La desaparición inmediata del cementerio que se halla enclavado con la Iglesia y junto o dentro el casco del pueblo.
2. Que sin duda alguna el agua sobrante del huerto de la Rectoría, filtra esta junto la casa Mandri y se cuele o une con la de la mina que fluye y alimenta las Fuentes del común de estos vecinos, cuya agua sobrante podría perjudicar en un tiempo u otro la salud pública, por lo que convendría se condujesen esta por cañería hasta más allá de la citada mina o se canalizase su conducción por dentro del mismo huerto, o vaciarse a otro lado. Lo que amistosamente puede ponerse en conocimiento del Sr. Cura Párroco.
3. Que el alguacil u otra persona cuide semanalmente de barrer y regar los puestos de plazas y calles que los vecinos no pueda obligárseles a ello, por durante la temporada de estío, a razón de una peseta por semana, o sea sin exceder de quince pesetas la actual temporada. Es decir si alguna vez conviniera barrer otros días de la semana también lo verificará, para lo cual el ayuntamiento procurará comprar una regadera.

⁸⁸ AMD, AM, 06/03/1896.

⁸⁹ AMD, AM, 20/06/1884.

4. Que del modo que se encuentra la pared de sostén del empedrado que sostiene la tierra del patio propiedad de D. José Serra y Vatlle, se halla en muy mal estado amenazando ruina o en estado de dañar a los transeúntes o personas que por allí pasen; de lo que se les dé al dueño un aviso para que disponga la composición por medio de un albañil.
5. Que por la Junta de Sanidad se giren visitas de inspección en todas las casas donde existan corrales de ganados, a ver si los mismos se hallan en buenas condiciones higiénicas. Que se hagan desaparecer los estercoleros; que se procure desaparezcan las aguas de los fregaderos que estén en malas condiciones. Que se inspeccionen las tiendas de comestibles para que las especies no estén adulteradas ni averiadas.
6. Que por edictos y pregón se avise al vecindario para que se barra y riegue dos veces al día esto es mañana y tarde, al frente y alrededores de su casa, bajo multa de una peseta.
7. Que se pase una comunicación a cada uno de los carniceros Feliciano Viladerrams y Pablo Nogueras que cuando sean llamados para el degüello de alguna res que por enfermedad deba matarse puede degollarla, pero no poner más mano en ella hasta y tanto que algún individuo de la Junta la haya inspeccionado. Y que en libertad la Junta el inspeccionar el ganado en vivo o muerto que se destine a la venta pública.
8. Se destina para depósito de estiércol y basuras tres puntos en el pueblo que son 1º uno a la desembocadura del torrente Mercadal y aguas debajo de la Riera. 2º A la Riera aguas abajo del camino vecinal que del abrevadero conduce a la Riera; y el 3º a la Riera Rials y punto conocido debajo de las encinas de Tarau. En cada uno de estos tres puntos deberá hacerse antes la correspondiente excavación, dándose después por inutilizado el estercolero antiguo.⁹⁰

Probablement, aquestes mesures ajudarien a prevenir determinades malalties, però va ser necessària la pressió del Governador Civil per habilitar una plaça de metge i farmacèutic «...que se encarguen del servicio benéfico sanitario...»⁹¹ No va ser fins al 1898 que l'ajuntament va plantejar seriosament la creació de la plaça de metge amb una assignació anual de 2.500 pessetes, restant les «igualas» que pogués recaptar de particulars o germandats.⁹² A les bases per dotar la plaça, s'establia que el metge havia de residir al poble i havia de fer visita a Canyamars dos dies a la setmana. El sistema de les «igualas» estava destinat fonamentalment als veïns benestants i a les germandats, quedant a càrrec de l'ajuntament l'establiment d'una partida als pressupostos per atendre els veïns més pobres.⁹³ El primer metge a la població, Emili Suñé Cruixent, seria nomenat el juny de 1899, amb un salari de 1.825 pessetes que incloïen les «igualas».⁹⁴ Un

⁹⁰ AMD, AM, 05/08/1887.

⁹¹ AMD, AM, 04/07/1893.

⁹² AMD, AM, 30/10/1898. Les «igualas» eren un sistema retributiu del facultatiu mitjançant una quantitat fixa anual.

⁹³ AMD, AM, 27/11/1898.

⁹⁴ AMD, AM, 02/06/1899; 09/06/1899.

mes després, però, apareixien els dubtes sobre qui havia de finançar l'assistència mèdica:

...el señor alcalde expresó a la corporación que por parte del señor médico municipal se había formulado una consulta referente a si debía asistir a los enfermos vecinos cuyas familias no estén igualadas. En su vista, considerando que el sistema de cobrar por visitas, no daría buenos resultados para el médico, para los vecinos ni para el ayuntamiento; se acordó por unanimidad que no tienen derecho a utilizar los servicios facultativos del expresado señor médico, los vecinos pudientes que no estén convenidos a un tanto anual satisfecho por trimestres vencidos.

Acto seguido con el fin de que el repetido señor médico pueda asistir con prontitud a los enfermos de fuera del casco de la población, se acordó por unanimidad abonar de fondos comunales, durante el presente ejercicio, la mitad de lo que importe un caballo que el referido señor tiene contratado a dos reales por hora cuando lo utilice.⁹⁵

BIBLIOGRAFIA

- RAMIS (2016): Josep Ramis Nieto, «Arnau de Mercader i de Zufia. Comte de Bell-lloc. Aproximació a la seva biografia a través de la premsa local, *Fonts*, 68, 2016.
- (2017a): Josep Ramis Nieto, «Pobles i cases al Dosrius de la segona meitat del segle XIX. L'estructura residencial al municipi del Corredor». En línia: <https://adosrius.files.wordpress.com/2017/04/pobles-i-cases-al-dosrius-de-la-segona-meitat-del-segle-xix.pdf>.
- (2017b): Josep Ramis Nieto, «El segle XIX a Dosrius. Entre la tradició i la modernitat». En línia: <https://adosrius.files.wordpress.com/2015/12/el-segle-xix-a-dosrius-entre-la-tradicic3b3-i-la-modernitat.pdf>.
- (2017c): Josep Ramis Nieto, «La Junta Local de Sanitat a Dosrius (1888-1955). El combat contra la malaltia al medi rural». En línia: <https://adosrius.files.wordpress.com/2015/12/la-junta-local-de-sanitat-a-dosrius-1888-1955-el-combat-contra-la-malaltia-al-medi-rural1.pdf>.
- (2019a): Josep Ramis Nieto, «Conformació de l'estat liberal i règim local a l'àmbit rural durant el tercer quart del segle XIX (1852-1875)». En línia: <https://adosrius.files.wordpress.com/2019/08/conformacic3b3-de-le28099estat-liberal-i-rc3a8gim-local-a-le28099c3a0mbit-rural-durant-el-tercer-quart-del-segle-xix-1852-1875.-lexemple-de-dosrius.pdf>.
- (2019b): Josep Ramis Nieto, «Aigua d'Argentona per a la salut, aigua de Dosrius per al benestar. Les marques comercials de l'aigua del Maresme central al segle XIX». En línia:

⁹⁵ AMD, AM, 04/07/1899.

- https://adosrius.files.wordpress.com/2019/01/aigua-d_argentona-per-a-la-salut-aigua-de-dosrius-per-al-benestar.-les-marques-comercials-del_aigua-del-maresme-central-al-segle-xix.pdf.
- (2020): Josep Ramis Nieto, «El pont de Dosrius i les carreteres a Llinars i a Argentona». En línia: <https://adosrius.files.wordpress.com/2020/11/el-pont-de-dosrius-i-les-carreteres-a-llinars-i-a-argentona.pdf>.
- (2021a): Josep Ramis Nieto, «Els censos oficials de població (1857-1940). Aproximació a l'estructura de la seva informació i la seva utilitat com a font per a la demografia històrica local: l'exemple de Dosrius». En línia: <https://adosrius.files.wordpress.com/2021/01/els-censos-oficials-de-poblacio.pdf>.
- (2021b): Josep Ramis Nieto, «Palau, García y Compañía. L'aventura empresarial de Melcior de Palau per portar l'aigua de Dosrius a Mataró (1857-1865)». En línia: <https://adosrius.files.wordpress.com/2021/06/palau-garcia-i-companyia.-la-aventura-empresarial-de-melcior-de-palau-per-portar-laigua-de-dosrius-a-mataro.pdf>.
- (2021c): Josep Ramis Nieto, «Agua de Dosrius: La iniciativa privada empresarial al servei de les emergents necessitats hídriques de la ciutat de Barcelona (1857-1882)». En línia: <https://adosrius.files.wordpress.com/2021/01/aguas-de-dosrius.-la-iniciativa-privada-empresarial-al-servei-de-les-emergents-necessitats-hidriques-de-barcelona.pdf>.
- VILLARES (2009): Ramón Villares, «Alfonso XII y Regencia 1875-1902», dins Josep Fontana i Ramón Villares, *Historia de España*, vol. 7. [S. l.]: Crítica / Marcial Pons.